

ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM

Opole

Jerozolima sprzed trzech tysięcy lat

W historii narodu wybranego szczególną rolę odegrał Jozue — następca Mojżesza. Jemu to przypadła w udziale misja wodza wprowadzającego Izraelitów do Ziemi Obiecanej. Wkroczenie do Kanaanu nastąpiło prawdopodobnie w latach 1220–1200 przed Chr.¹ Po opanowaniu Jerycha i Aj, Jozuemu przyszło zmierzyć się z koalicją pięciu władców amoryckich, którzy byli zaniepokojeni sukcesami nowych zdobywców i ich sojuszem z Gibeonitami (por. Joz 10,3–5). Szczególną rolę odegrał tu król Jerozolimy Adonisedek, który jak się wydaje cieszył się szczególnym autorytetem pośród okolicznych władców. Pomimo zawiązania koalicji, Jozue zdołał ją pokonać rozszerzając coraz bardziej tereny zdobyte przez Izraelitów. Jerozolima jednak nie została opanowana, stwierdza to tekst Joz 15,63: „Potomkowie Judy nie mogli jednak wypędzić Jebusytów, mieszkających w Jerozolimie; jeszcze do dziś mieszkają Jebusyci obok potomków Judy”². W okresie sędziów i za panowa-

¹ Tradycyjny pogląd o zajęciu kraju drogą podboju oparty na danych biblijnych, bywa współcześnie przez niektórych uczonych podważany. Na podstawie odkryć archeologicznych wysuwają pogląd o pokojowym osiedlaniu się Izraelitów w Kanaanie. Zob. J.A. Callaway, *Osiedlanie się w ziemi Kanaanu*, w: *Starożytny Izrael. Od czasów Abrahama do zburzenia Jerozolimy przez Rzymian*, Warszawa 1994, s. 112–128.

² W spisie terytorium Beniamina wśród wymienionych miast figuruje Jerozolima (Joz 18,28). Księga Sędziów stwierdza, że synowie Judy uderzyli na Jerozolimę, zdobyli ją, lud wycięli ostrzem miecza, a miasto spalili” (1,8). Informacje o zdobyciu Jerozolimy świadczą o dużym zainteresowaniu hagiografów tym miastem, a to ze względu na późniejszą rolę jaką Jerozolima odegra w historii narodu wybranego. Faktycznie Jerozolima pozostała miastem niezdobytym aż do czasów Dawida.

nia króla Saula, Jerozolima zachowuje swoją niezależność. Istotna zmiana zaszła dopiero w czasach Dawidowych.

1. Najstarsze ślady Jerozolimy odkryte przez archeologów

Od połowy XIX w. aż do naszych dni nie ustają prace archeologów zmierzające do odsłonięcia przeszłości Jerozolimy³. Najwięcej problemów przysparza oczywiście okres poprzedzający zdobycie miasta przez Dawida. Była to wówczas twierdza jubusycka, która zajmowała teren na południe od wzgórza świątynnego⁴. Teren ten obejmował zaledwie 12 akrów, u stóp którego znajdowało się źródło wody — Gihon. Intensywne prace archeologów pozwalają wnioskować, że początki twierdzy sięgają okresu wczesnego brązu (tzn. trzech tysięcy lat przed Chr.).

Zastosowując nowoczesne badania stratygraficzne, uczeni ustalili dwadzieścia jeden warstw osadniczych na terenie Miasta Dawidowego⁵. Najgłębsza warstwa sięga epoki chalkolitu, tj. drugiej połowy czwartego tysiąclecia przed Chr. Rozwój osadnictwa przed-Dawidowego obejmuje ogółem siedem warstw. Od warstwy czternastej rozpoczyna się już epoka Dawidowa.

Z najwcześniejszego okresu pochodzą pozostałości po prostej zabudowie i szczątki kości ludzkich. W 1909 r. M. Parker odkrył kilka grobów z okresu wczesnego brązu oraz ceramikę — naczynia pomalowane na czerwono. Teren wzgórza wznoszącego się ponad źródłem Gihon po raz pierwszy był otoczony murem na początku epoki środkowego brązu (początek XVIII w. przed Chr.). Bieg tych obwarowań częściowo ustaliła K. Kenyon (odcinek ok. 12 m długości i 2 m szerokości). Na bazie tej konstrukcji powstawały kolejne mury w okresie żelaza (X w. przed Chr.). Wzgórze, na którym powstało miasto wznosiło się 25 m powyżej dna doliny. Mury były budowane ze stosunkowo dużych kamieni, a ich szerokość wynosiła ok. 2,5 m. Istotne przeróbki obwarowań zostały dokonane

³ Najważniejsze kampanie archeologiczne na terenie Miasta Dawidowego przeprowadzili: C. Warren (1867–70), C. Clermont-Ganneau (1870–74), F.J. Bliss, A.C. Dickie (1894–97), L. Vincent, M. Parker (1909–11), R.A.S. Macalister, J.G. Duncan (1923–25), J.W. Crowfoot, G.M. Fitzgerald (1925–27), K.M. Kenyon (1961–67) i Y. Shiloh (1978–84).

⁴ Na wzgórzu tym świątynia stanęła dopiero w czasach Salomonowych.

⁵ Miasto Dawidowe to teren, który zajmowała Jerozolima w czasie panowania tego władcy.

w XVII w. przed Chr., kiedy to między innymi dodano do nich szereg przypór. Szczegółowa analiza odkrytych pozostałości po kolejnych twierdzeniach pozwala na stwierdzenie (Y. Shiloh), że pierwotne obwarowania powstawały zasadniczo w trzech fazach, które świadczą o stale wzmacnianej przez mieszkańców funkcji obronnej miasta, narażonego na niebezpieczeństwo najazdu ze strony wrogów. Dobrze obwarowana twierdza Jebus mogła opierać się nawet podczas zwycięskiej kampanii Jozuego, który z powodzeniem zdobywał nowe tereny celem osiedlenia na nich ludności izraelskiej.

W okresie gdy Izraelici jeszcze przebywali w Egipcie, Jerozolima istniała już jako znaczny ośrodek urbanistyczny o czym świadczą listy pisane przez króla jerozolimskiego Arad-hi do faraona w tzw. okresie Tell el-Amarna (XIV w. przed Chr.)⁶ Z tego też czasu pochodzą groby wykute w skale na zboczach Góry Oliwnej, w pobliżu dzisiejszego kościoła Dominus Flevit (P. Bagatti)⁷ Jerozolima⁸ nie została więc założona przez Izraelitów. Zanim stała się stolicą Dawidowego królestwa miała już za sobą długą historię ok. dwóch tysięcy lat istnienia⁹

2. Dawid zdobywcą Jerozolimy

W okresie rządów Saula, Izraelici, którzy poprzednio stanowili luźny związek pokoleń, tworzyli już bardziej zorganizowane i scalone społeczeństwo, a to celem sprzeciwienia się narastającej potędze Filistynów. Saul jednak nie stworzył państwa zdolnego sprostać wezwaniom, wobec których stanęło społeczeństwo narodu wybranego. Zabrakło między innymi ośrodka

⁶ Z treści odkrytych listów wynika, że na terenie Palestyny trwały zamieszki, które rujnowały kraj; pisano listy do faraona z prośbą o udzielenie wsparcia, por. J. Bright, *Historia Izraela*, Warszawa 1994, s. 111.

⁷ Por. A. Strome, *Le Mont des Oliviers*, Jerusalem 1971, s. 130.

⁸ Jerozolima wymieniana była już w odkrytych starożytnych tekstach, np. w dokumentach z Ebla (ok. 2500 r. przed Chr.); obok takich miejscowości, jak Chasor czy Megiddo pojawia się i Urusalim (Jerozolima): w tzw. tekstach eksekuracyjnych z Egiptu (2000 r. przed Chr.) także pojawia się określenie „Urusalim” Izraelici przejęli więc starą nazwę, używali jednej formy „Yerusalayim” Nazwa ta składa się z dwóch elementów: „yrw” i „salem” Pierwszy pochodzi z rdzenia „yrh” i wyraża ideę „założenia”, „osiedlenia”, a drugi oznacza imię bóstwa Salem.

⁹ Już Księga Rodzaju wspomina o królu-kapłanie Salem — Melchizedeku (por. Rdz 14,18).

centralnego, który byłby dla wszystkich pokoleń znakiem jedności¹⁰. Następca Saula, Dawid, chcąc uratować egzystencję narodu i zajmowane terytoria musiał stworzyć nowe podstawy organizacyjne w kraju. Musiał przede wszystkim koncentrować swoje wysiłki na stworzeniu centralnego ośrodka administracji.

W początkowym okresie rządów Dawid zajmował się ugruntowaniem władzy królewskiej. Celem tych poczynań było nie tylko wprowadzenie porządku wewnątrz królestwa, ale nade wszystko ostateczne pokonanie Filistynów, którzy w owym okresie stanowili największe zagrożenie dla kraju.

W Hebronie wszystkie pokolenia ogłosiły Dawida królem (por. 2 Sm 5,1). W mieście tym panował Dawid przez siedem lat i sześć miesięcy (2 Sm 5,5). Hebron był miastem starożytnym, słynnym z grobów Abrahama i jego potomków. Położone jednak było w głębi terytorium Judy, a więc mocno wysunięte w kierunku południowym. Nie było to korzystne dla zarządzania krajem, którego terytoria sięgały daleko na północ w kierunku Hermonu. Niekorzystnym był również sam fakt przynależności Hebronu do Judy, z którego to pokolenia wywodził się Dawid. Przy tworzeniu się w miarę jednolitego organizmu państwowego, potrzebne było obranie nowego miejsca stałego pobytu króla i zorganizowanie centralnego kultu Jahwe. Naród, który trwał w świadomości swego szczególnego wybraństwa, jakim obdarzył go Jahwe, potrzebował miejsca, gdzie byłby zagwarantowany swobodny dostęp do Boga i Jego siedziby. Taka konieczność wynikała z bardzo mocno zakorzenionej w mentalności semickiej świadomości o obecności czczonego bóstwa w konkretnym miejscu, jakim była świątynia¹¹. Dla Izraelitów znakiem obecności Jahwe była Arka Przymierza, która towarzyszyła narodowi w drodze przez pustynię i w czasie zdobywania Ziemi Obiecanej. Nie docenił jej ważności poprzedni król Saul, który pozwolił na to, by przebywała w Kariat-Jearim.

Nie znamy szczegółów dotyczących przygotowań i konkretnych poczynań zmierzających do opanowania Jerozolimy przez Dawida. Tekst 2 Sm 5,6a stwierdza krótko: „Razem ze swoimi ludźmi król wyruszył do Jerozolimy przeciw Jebusytom, zamieszkującym tę okolicę” Opanowanie tego miasta

¹⁰ Archeologowie nie odkryli żadnych śladów istnienia centralnej organizacji państwa, por. A. Lemaire, *Zjednoczone królestwo*, w: *Starożytny Izrael. Od czasów Abrahama do zburzenia Jerozolimy przez Rzymian*, Warszawa 1994, s. 141.

¹¹ Ślad tej mentalności stanowi wypowiedź Samarytanki w rozmowie z Jezusem dotyczącej miejsca kultu w Jerozolimie i na Górze Gerazim (por. J 4,20).

miało niewątpliwie istotne znaczenie nie tylko dla Dawida, lecz również dla przyszłości całego ludu wybranego. Możemy jednak zapytać się, dlaczego wybór nowego miejsca na stolicę padł właśnie na Jerozolimę? Odpowiadając na to pytanie możemy zwrócić uwagę na trzy cechy dotychczasowej twierdzy jebusyckiej, które sprawiły, że miasto to zasługiwało na szczególne wyróżnienie. Po pierwsze, były to względy polityczne. Jerozolima teoretycznie leżała na terytorium Beniamina, lecz faktycznie pozostała od niego niezależna. Miejsce to mogło więc każde pokolenie izraelskie zaakceptować jako stolicę. Po drugie, Jerozolima leżała pomiędzy dwoma najbardziej zaludnionymi terytoriami: Judeą i Efraimem. Łatwo więc można było się do niej dostać, miała bowiem centralne położenie. Po trzecie, Jerozolima miała dobre położenie topograficzne. Zbudowana na szczytach wzgórz judzkich leżała pomiędzy Jordanem i Morzem Śródziemnym. Jej klimat był znacznie łagodniejszy od miast wybrzeża czy doliny Jordanu. Samo wzgórze, na którym zbudowana była twierdza miało dostęp do wody, dzięki rozwiniętemu systemowi wodnemu opartemu na źródle Gihon. Parafrazując znane powiedzenie możemy stwierdzić, że Jerozolima (Jebus) była darem Gihonu. Warto dodać, że było to najlepsze źródło wody w całym rejonie. Niemal ze wszystkich stron miasto otoczone było głębokimi dolinami, dzięki czemu miało szczególne walory obronne.

Już sam fakt, że Jebus oparło się pierwszemu naporowi Izraelitów świadczy o tym, że było to miasto niemal nie do zdobycia, zwłaszcza Judejczycy mieli w tym względzie szczególne trudności, gdyż nie dysponowali nazbyt dużymi siłami bojowymi. Mieszkańcy Jerozolimy byli tego świadomi, co potwierdza tekst 2 Sm 5,6b: „Rzekli oni do Dawida: «Nie wejdiesz tutaj, lecz odepchną cię ślepi i kulawi»” Miasto zostało jednak w końcu zdobyte. Dokonał tego Dawid. Jak już wyżej to stwierdziliśmy nie posiadamy w Biblii zbyt precyzyjnej relacji na ten temat; w 2 Sm 5,8 czytamy: „Dawid w tym dniu powiedział: «Ktokolwiek pokona Jebusytów, zdobywając przejście podziemne, oraz ślepych i kulawych nienawistnych dla duszy Dawida [ten będzie wodzem]»” W tekście hebrajskim występuje termin צִנּוֹר, który BT oddaje zwrotem „podziemne przejście” Dokładnie jednak nie wiemy, co znaczy ten termin hebrajski. Czy był to mur, czy kanał? Kwestią tą zajął się już w XIX w. C.W. Warren — odkrywca szybu — był to podziemny system wodny, który służył Jebusytom w dojściu do źródła wody — Gihon¹².

¹² Por. D. Gill, *Subterranean Waterworks of Biblical Jerusalem. Adaptation of a Karst System*, Science 254(1991) s. 1467-1471.

Więcej szczegółów o zdobyciu Jerozolimy podaje nam późniejszy tekst 1 Krn 11,4–6: „I wyruszył Dawid z całym Izraelem na Jerozolimę, zwaną Jebus; mieszkańcami tamtejszego kraju byli Jebusyci. I rzekli mieszkańcy Jebus do Dawida: «Nie wejdiesz tutaj». Dawid jednak zdobył twierdzę Syjon, to jest Miasto Dawidowe. I powiedział Dawid: «Ktokolwiek pierwszy pokona Jebusytów, będzie wodzem i księciem». Joab, syn Serui, pierwszy wszedł do góry i został wodzem”

Korzystając z obu biblijnych relacji, możemy stwierdzić, że miasto zostało zdobyte, przez Joaba, któremu udało się przejść przez צְנוּר i tym samym zaskoczyć Jebusytów. Wydaje się, że wykorzystano tu najslabszy punkt obronny miasta, a mianowicie podziemny kanał, który łączył Jerozolimę ze źródłem Gihon, będącym na zewnątrz murów. Zatem źródło, które było dotychczas podstawą egzystencji miasta stało się później przyczyną jego upadku. Gihon jest źródłem, które posiada wodę przez cały rok. Woda z niego wytryska wielokrotnie w ciągu dnia i spływa do potoku Cedron. Aby zachować wodę potrzebny był zbiornik oraz system kanałów umożliwiający przepływ wody w pożądanym kierunku. Archeologowie odkryli trzy takie systemy: tzw. szyb Warrena, kanał Siloe oraz kanał Ezechiasza¹³

Najstarszym jest szyb Warrena, który uchodzi za konstrukcję z okresu przed-Dawidowego. Jak już to wyżej stwierdziliśmy odkrył go C.W. Warren (1867 r.). Szyb był następnie przebadany przez M. Parkera (w latach 1909–1911) oraz Y. Shiloha (w latach 1978–1980)¹⁴

Szyb Warrena to w rzeczywistości stosunkowo skomplikowany system wodny wykuty w skale. W jego skład wchodzi: górne wejście, komora o sklepieniu łukowym, tunel schodkowy, tunel poziomy, pionowy szyb, tunel łączący podstawę szybu ze źródłem, grota na zboczu oraz tzw. próbny szyb¹⁵ Wejście górne znajdowało się wewnątrz murów. Przez nie mieszkańcy mogli wchodzić do komory łukowej. Schodkowy kanał pozwalał na stopniowe schodzenie w dół. Podobne konstrukcje znane były w Chasor, Gezer i Gibeonie¹⁶. Następnie wkraczano do kanału poziomego, któ-

¹³ Por. R. Amiran, *The Water Supply of Israelite Jerusalem*, w: *Jerusalem Revealed. Archaeology in the Holy City, 1968–1974*, Jerusalem 1976, s. 75–78.

¹⁴ Warto dodać, że w okresie przedizraelskim na terenie Kanaanu wiele miast miało bardzo rozwinięty system wodny, a zwłaszcza w Megiddo, Chasor, Gezer i Gibeonie.

¹⁵ Por. Y. Shiloh, *The Rediscovery of the Ancient Water System Known as „Warren’s Shaft”*, w: *Ancient Jerusalem Revealed*, Jerusalem 1994, s. 46.

¹⁶ Por. A. Ben-Tor, *Hazor, Fifth Season of Excavations (1968–1969)*, w: *The Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land II*, Jerusalem 1993, s. 605.

ry prowadził do szybu pionowego. W ten sposób przekraczano pod ziemią linię murów miejskich i odchodzono do szybu, który był tak skonstruowany, aby uniemożliwiał wkroczenie do miasta niepożądanych osób. Taka konstrukcja nie ma swego odpowiednika w innych znanych nam ówczesnych systemach wodnych, ponieważ nie miały one charakteru obronnego jak było to w przypadku Jerozolimy. Woda gromadziła się w dolnej części szybu i stamtąd była wciągana do góry w specjalnych pojemnikach.

Opisany powyżej system wodny wydaje się odpowiadać relacji 2 Sm 5,6–10 i 1 Krn 11,4–9. Można więc przypuszczać, że Joab — zdobywca Jerozolimy, przeszedł przez צְנוּר, czyli odkryty przez C.W. Warrena szyb. Słynny uczonek L.H. Vincent sugerował, że hebrajski termin צְנוּר znaczy „bieg wody”¹⁷. Nie wszyscy przyjmują tę interpretację¹⁸. Y. Shiloh uważa, że wyżej opisany system wodny mógł być zbudowany przez samych Izraelitów i datę jego powstania przeszuwa na X lub IX wiek¹⁹.

Nie ulega wątpliwości, że szyb Warrena jest najstarszym znanym systemem wodnym Jerozolimy. Niestety pomimo wielokrotnie przeprowadzanych badań archeologicznych tego miejsca nie udało się znaleźć dostatecznych przesłanek, które mogłyby sugerować datę powstania tego systemu²⁰. Nie można już współcześnie jednoznacznie przyjmować, że biblijny צְנוּר to odkryty przez C.W. Warrena szyb i cały związany z nim system wodny. Z drugiej strony archeologowie nie dostarczyli żadnych dowodów, które by w sposób jednoznaczny podważały możliwość identyfikacji tych danych²¹.

Niezaprzeczalny natomiast pozostaje fakt, że Jerozolima została zdobyta w czasach Dawida i otrzymała status stolicy. W mieście znalazł siedzibę pałac królewski oraz Arka Przymierza, którą Dawid w uroczysty sposób sprowadził do miasta. Odtąd Jerozolima miała stać się Miastem Świętym.

¹⁷ Por. L.H. Vincent, *Jerusalem*, w: *Dictionnaire de la Bible, Supplement IV*, s. 897–966.

¹⁸ Odrzucają ją m.in. W.A. Albright, B. Mazar, Y. Aharoni i Y. Yadin.

¹⁹ Por. Shiloh, *The Rediscovery of the Ancient Water System*, s. 54.

²⁰ Por. J.M. Cahill, D. Tarler, *Excavations Directed by Yigal Shiloh at the City of David, 1978–1985*, w: *Ancient Jerusalem Revealed*, Jerusalem 1994, s. 44.

²¹ Najpoważniejszym argumentem przemawiającym przeciwko wczesnemu pochodzeniu szybu Warrena jest brak podobnych konstrukcji z okresu poprzedzającego epokę żelaza, por. G. Barkay, *From King David to the Destruction of Solomon's Temple*, w: *Jerusalem 5000 Years of History*, Dijon 1992, s. 40.

3. Dawid budowniczym nowej Jerozolimy

Twierdza jebusycka nie miała nazbyt wielkiego znaczenia politycznego. Przez całe tysiąclecia pozostawała niewielką miejscowością. Jej teren obejmował tylko tzw. wschodnie wzgórze²², które znajdowało się w rozwidleniu dwóch dolin: Cedronu i Tyropeonu i rozciągało się na południe od wzgórza Moria²³

Pierwszy opis pobytu Dawida w Jerozolimie pojawia się w 2 Sm 5,9: „Dawid zamieszkał w twierdzy, którą nazwał Miastem Dawidowym. Zbudował potem mur dookoła: od Millo do wnętrza” Z tej krótkiej informacji wynika, że istniała jakaś konstrukcja, która nosiła nazwę: Millo. Zwrot „do wnętrza” sugeruje kierunek południowy, w stronę byłej twierdzy Jebus, tam też Dawid musiał zbudować nowy mur, względnie wzmocnić stary. Millo tymczasem znajdowało się bardziej na północ. Jedynie w tym kierunku mogło się bowiem miasto rozwijać, gdyż pozostałe granice Jerozolimy tworzyły doliny. Górujące nad Jerozolimą wzgórze Moria stanie się w czasach Salomona miejscem budowy pierwszej świątyni.

Jak wynika z wyżej zacytowanego fragmentu, Dawid zbudował mur od Millo. Tekst ten zawiera anachronizm, ponieważ Millo zbudował dopiero Salomon, a przebudował je Ezechiasz (por. 1 Krl 9,15). Podobnie jak terminu צִנּוּר również nie rozumiemy określenia מִלּוֹ²⁴. W historii interpretacji podawano różne hipotezy dotyczące znaczenia tego terminu: a) zespół wybudowanych przez Jebusytów tarasów, na których opierała się zabudowa miejska (K.M. Kenyon); b) nasyp ziemi na południowym stoku wzgórza świątynnego (Ben Dov); c) olbrzymi kamień znajdujący się na wierzchołku wzgórza, który stanowił część systemu obronnego miasta w czasach Dawida i Salomona (Y. Shiloh); d) rodzaj pomostu łączącego Miasto Dawidowe ze wzgórzem świątynnym (L.E. Stager). Wielość hipotez świadczy, że na podstawie aktualnej wiedzy archeologicznej i lingwistycznej nie potrafimy precyzyjnie określić, co to było Millo wzmiankowane w 2 Sm 5,9.

Zgodnie z panującymi wówczas zwyczajami o pozycji króla świadczył jego pałac. Dawid zatroszczył się o to, by mógł zamieszkać w okazałej rezydencji. Sprzymierzeńcem króla w tej inwestycji okazał się władca Tyru

²² Aktualnie znajduje się ten teren poza murami miasta, które pochodzi z XVI w.

²³ Jest to miejsce, do którego według Rdz 22,1-19 przybył Abraham, by ofiarować Izaaka.

²⁴ Akkadyjskie „milu” znaczy: „nasyp”, „wzniesienie”, stąd Millo pierwotnie znaczyłoby wzniesienie dominujące nad właściwą twierdzą; por. J. Lach, *Księgi Samuela* (PST IV,1), Poznań 1973, s. 354.

Hiram, który dostarczył drzewa cedrowego oraz robotników zdolnych do budowania pałacu (2 Sm 5,11). Obok rezydencji królewskiej musiały powstawać także inne budowle przeznaczone dla urzędników i wojska. Powoli Jerozolima stawała się miastem stołecznym, a liczba ludności musiała ciągle rosnąć i osiągnęła prawdopodobnie w czasach Dawida wielkość ok. ośmiu tysięcy²⁵ Jednak nie budowle świeckie były najistotniejsze dla przyszłych dziejów miasta. Tym, co okazało się najważniejsze było sprowadzenie do Jerozolimy Arki Przymierza. Ten fakt zadecydował, że Jerozolima stała się Miastem Świętym.

W narodzie przechowywano pamięć o czasach pustyni i zawarcia przymierza synajskiego, wówczas to zrodziła się świadomość stałej obecności Jahwe w narodzie, jej znakiem była zawsze Arka Przymierza. W czasach sędziów przebywała ona w Szilo i Betel, następnie została zagrabiona przez Filistynów, którzy byli zmuszeni ją zwrócić. Znaczenia Arki nie docenił Saul, który pozwolił, by pozostała w Kiriat-Jearim. Dawid postępował inaczej. Wydaje się, że planowo i z całą świadomością dążył do tego, by ze zdobytej twierdzy uczynić miasto, które mogło stać się centrum nie tylko politycznym, lecz i religijnym. To drugie zamierzenie można było zrealizować jedynie poprzez sprowadzenie Arki Przymierza do Jerozolimy. Krok ten we właściwym czasie król uczynił: „Poszedł więc Dawid i sprowadził z wielką radością Arkę Bożą z domu Obed-Edoma do Miasta Dawidowego” (2 Sm 6,12b). Obecna w Jerozolimie Arka Przymierza była błogosławieństwem nie tylko dla Miasta Dawidowego, ale dla całego ludu Bożego. Wszyscy Izraelici mogli odczuć odtąd istotną więź z Jerozolimą. W tym doświadczeniu zawiera się walor ogólnonarodowy sprowadzenia Arki Przymierza do Jerozolimy.

Dawid nie zbudował jednak w zdobytym mieście świątyni. Różne mogły być tego przyczyny. Nie usprawiedliwiają tego faktu liczne wojny prowadzone przez Dawida. W Jerozolimie powstał przecież wspaniały pałac. Świątyni nie było w tradycji Izraelitów, którzy pamiętając czasy pustyni myśleli jedynie o Namiocie Spotkania. Świątynia mogła im się łatwo kojarzyć z budowlami kananejskimi, w których czczono bóstwa pogańskie. Łatwo można było zredukować kult Jahwe do roli jednego z wielu znanych w środowisku lokalnym.

Zadaniem Dawida nie było zatem wybudowanie świątyni, lecz danie podwalin pod jednolity organizm państwowy. Lud musiał najpierw uświadomić

²⁵ Por. L. Desnoyers, *Histoire du peuple hébreu des Judes à la captivité*, t. II, Paris 1930, s. 184.

sobie swoją odrębność narodową i wyjątkowość kultu w nim sprawowanego, który nie byłby porównywalny z żadnym innym kultem pogańskim. Jahwe czczony jako Bóg narodowy nie mógł być traktowany jako jedno z wielu bóstw, chodziło o to, by wzrastała świadomość, że Jahwe jest Bogiem jedynym. Dopiero w czasach Salomona zaistniała dogodna sytuacja, by stworzyć świątynię, która wewnątrz będzie przechowywała największą świętość — Arkę Przymierza. Czasy Dawidowe przypadają na przełom drugiego i pierwszego tysiąclecia przed Chr. Nie możemy podać precyzyjnej daty zdobycia przez niego twierdzy Jebus. Rok 1996 obrano jako datę symboliczną obchodów trzech tysięcy lat od zdobycia miasta przez Dawida. Przez trzy tysiące lat Jerozolima stanowiła centrum religijne wierzących w jedynego Boga. Do Izraelitów, przyłączyli się w I w. po Chr. chrześcijanie, a w VI w. muzułmanie. Jerozolima to miasto po trzykroć święte.

Jerusalem from before Three-Thousand Years

SUMMARY

Since the mid XIX century Jerusalem has been the scene of intensive archaeological research. Special interest has been directed to the so-called David's City near the Gihon Spring. The area was walled as early as the mid Bronze Age; the line of the walls was fixed by K. Kenyon. The hill with the original city was 25 m above the valley level. First the place was a Jebus fortress. It was not won by Joshua during his campaign and was eventually defeated by David circa 1000 BC (cf. 2 Sam 5,6-12; 1 Chr 11,4-6). The city, located in the borderland of Benjamin and Juda territories, was good enough to become the capital of the united Israeli tribes. In the XIX c., archaeologist C. W. Warren discovered a shaft, which might be dated back at the Jebusites times. David became famous not only because of winning new territories for Israel, but also as a great builder of Jerusalem. He had a palace and new city walls built. It was him to bring the Covenant Box to the City which made the place sacred. It was also him to decide a temple erection but this plan was eventually realized by his son Solomon.